

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ШКОЛАХ КАНАДИ

У статті розглянуто особливості системи освіти для обдарованих дітей та особливості роботи шкіл для обдарованих у Канаді.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, педагогічна підтримка, зміст навчання, індивідуальний підхід, збагачення навчання.

Двадцять століття стало приводом для глибокого дослідження змісту та якості освіти у світі загалом, зокрема, і в Канаді. Зміна соціальних вимог та правил поведінки ведення бізнесу спричинила роздрібненість і стандартизацію професій у чітко стратифікованому соціальному просторі. Вихід на міжнародну арену кожної з держав постійно супроводжувався передовими технологіями у виробництві, оптимізацією затраченого часу на створення нового продукту та підвищення коефіцієнта продуктивності компаній. Ця вимога привела до докорінного переосмислення суті освітнього процесу та виокремила якісну меншість, що здатна генерувати нові творчі ідеї. Тому саме виявлення та підтримка талановитих дітей у канадському суспільному просторі було зосереджено на соціально-ціннісному аспекті. Підтвердженням цього є актуалізація індивідуалізованих каналів передачі інформації від вчителя до учня в еволюційній парадигмі становлення канадської шкільної освіти, а також вибір форм та методів роботи з обдарованими учнями, що базується, насамперед, на врахуванні індивідуальних потреб кожної дитини, а також на широкому використанні новітніх інформаційних технологій.¹

Розвиваючись у безпосередній близькості до США, а також в одній із наймолодших країн світу, створеній на територіях, які колись належали Франції й Англії, канадська освіта завжди мала відбиток шкільних систем Франції, Великобританії та США. Цей вплив не був однозначним та однорідним явищем. Так, наприклад, освіта у Квебеці до 60-х рр. ХХ ст. була практично скопійована із французької католицької моделі. Останніми роками система освіти дуже наближена до американської моделі. Вивчаючи багато теоретичних джерел, присвячених освіті обдарованих дітей у Канаді, ми помітили тенденцію того, що дослідники не виокремлюють у питаннях освітніх тенденцій США та Канаду, а вивчають Північну Америку в цілому, що відображається у схожості вибору форм та методів роботи з обдарованими учнями у цих сусідніх країнах.

Сьогодні проблема навчання обдарованих дітей безпосередньо пов'язана з новими умовами та вимогами світу, який дуже швидко змінюється та створює ідею організації цілеспрямованого навчання людей, які мають яскраво виражені здібності у тій чи іншій галузі знань.

У цих умовах спостерігається зростаючий інтерес світової науки та практики до різних видів роботи з обдарованими учнями. Однією з країн, у яких ця робота набула поширення останнім часом, є Канада. Сучасний рівень економічного та суспільного розвитку Канади потребує від спеціалістів будь-якої галузі

діяльності високого професійного рівня. У зв'язку із цим було звернено увагу на потреби обдарованих учнів, які є потенціалом розвитку будь-якого суспільства. Сьогодні педагогами Канади накопичено багатий практичний досвід, досягнуто позитивних результатів у галузі діагностичного тестування, розробки методики навчання обдарованих учнів, створення відповідних навчальних програм, спеціальної підготовки вчительських кадрів.

Мета статті – висвітлити особливості навчання та виховання обдарованих школярів у школах Канади.

Крім навчання, у загальноосвітніх школах у Канаді найбільш популярною формою роботи з обдарованими є навчання у приватних спеціалізованих школах для обдарованих дітей (їх у Канаді близько 500). Навчальні програми для обдарованих учнів у канадських школах розробляються спеціальними комітетами, які функціонують при навчальному закладі, крім створення програм ці комітети також займаються виявленням обдарованих дітей. Програми створюються спеціально для обдарованих учнів з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей, інтересів та видів обдарованості. Такі програми є якісно новими, відрізняються від базових навчальних програм і при їх створенні дотримуються такої модифікації: змісту (ущільнення навчального матеріалу: введення у зміст тем та проблем, які потребують міждисциплінарного підходу; використання більш складних концепцій і матеріалів); процесу (групова робота; прискорення темпу навчання; самоуправління та самоосвіта) та середовища навчання (можливість вибору форм і видів навчальної роботи; відмова від обмежень під час занять; розвиток творчих здібностей; розвиток незалежного мислення; заохочення дослідницького процесу). Оцінюючи ефективність навчальної програми для дітей із видатними здібностями, канадські вчені звертають увагу на наявність таких стратегій навчання:

1. Прискорене формування базових навичок за допомогою реорганізації основної навчальної програми відповідно до вищого рівня знань та розвитку обдарованих учнів ("прискорення").

2. Включення учнів в дослідницьку роботу й активну навчальну діяльність з розробки та вирішення проблем ("збагачення").

3. Забезпечення учнів можливістю налаштовувати зв'язок усередині запропонованої системи знань за допомогою концентрації на ключових питаннях, ідеях та темах ("міждисциплінарне навчання").

Комітет із навчальних програм Центра навчання обдарованих дітей при університеті Калгарі розробив сім принципів диференціації навчального плану, які відображають особливості роботи з обдарованими учнями у цій країні:

1. Зміст навчальної програми повинен зосереджувати у собі ретельно розроблене, комплексне та глибоке вивчення основних ідей, тем, проблем.

2. Навчальна програма для обдарованих учнів повинна реалізовувати застосування навичок продуктивного мислення для того, щоб надати учням можливість переосмислити вже здобуті знання та генерувати нові.

3. Навчальна програма для обдарованих учнів повинна надавати їм можливість досліджувати постійно змінюваний потік інформації.

4. Програма повинна сприяти використанню відповідних ресурсів для навчання обдарованих.

5. Програма має сприяти самоуправлінню навчальним процесом з боку школярів та їх саморозвитку.

6. Програма має забезпечувати розуміння учнями свого внутрішнього світу, а також природи міжособистісних, соціальних відносин, значущості охорони та захисту природи, культурних традицій.

7. Оцінка навчальної програми для обдарованих має відбуватись згідно з уже встановленими принципами, повинні враховуватись більш високий рівень мислення, здібність до творчості та значна перевага при виконанні завдань і у результатах діяльності.

Окремого дослідження потребує проблема збагачення змісту освіти. Найбільшу популярність у Канаді набула модель видатного американського вченого Дж. Рензуллі – “три види збагачення навчальної програми”. Саме ця модель широко використовується у канадській практиці.

Перший вид збагачення, за Дж. Рензуллі, передбачає ознайомлення учнів із найрізноманітнішими галузями та проблемами дослідження, які можуть їх зацікавити. У результаті розширяється коло інтересів, у дитини формується уявлення про те, щоб вона хотіла вивчати найбільш глибоко.

Другий вид збагачення передбачає орієнтацію на спеціальний розвиток мислення дитини, який супроводжується заняттями з тренування спостережливості, здатності оцінювати, порівнювати, будувати гіпотези, аналізувати, синтезувати, класифікувати, виконувати інші розумові операції, які послуговують основою переходу до більш складних пізнавальних процесів.

Третій вид збагачення – самостійне дослідження та вирішення творчих завдань (індивідуально та у невеликих групах). Дитина бере участь у постановці проблеми, у виборі методів її вирішення. Таким чином, здійснюється процес залучення дитини до творчої, дослідницької роботи.

У Канаді існує система пошуку обдарованих дітей, яка має свої особливості. Виявлення задатків дітей на основі тестування здійснюється із раннього дитинства. Метою системи пошуку обдарованих дітей є досягнення оптимальної відповідності конкретної навчальної програми потребам певної групи людей.

Одним із сучасних підходів у системі пошуку обдарованих у Канаді є використання комплексного підходу при виявленні обдарованості як загальної інтелектуальної, так і творчої, а також спеціальних видів обдарованості особистості, що є достатньо перспективним новітнім підходом. Основним підходом у пошуку обдарованих у Канаді є використання різноманітних методик попереднього відбору дітей та безперервне спостереження за їх успіхами з моменту вступу до певної групи дітей. За умови, якщо дитина не досягає певних успіхів, не спостерігається зростання зацікавленості, дитину переводять до іншого класу, до іншої групи дітей, яка більше відповідає потребам та здібностям цієї дитини. При використанні такого підходу розробка ефективної системи вияву обдарованих дітей набуває емпіричного характеру, а проблема вирішується за допомогою постійного спостереження за успіхами дитини.

Популярності у ході виявлення обдарованих дітей у Канаді набуває аналіз здібностей дітей молодшого шкільного віку за допомогою критеріально орієнтованих тестів. Ці тести відрізняються від класичних методів тестування тим, що до їх завдань не входить оцінювання здібностей дитини шляхом порівняння з результатами спеціальної вибірки однолітків, а основною метою є виявлення рівня

володіння певними поняттями та навичками. Основна увага приділяється тому, що дитина може робити і що вона знає. Поданий метод дає вчителям змогу спостерігати динаміку розвитку дитини та є цінним джерелом показників для створення індивідуальної програми навчання для кожної окремої дитини. Важливим додатковим інструментом виявлення обдарованих є використання шкали оцінювання та контрольних нотаток спостережень.

Відзначимо розмаїття методів та форм навчання обдарованих дітей у системі шкільного навчання у Канаді. Існує декілька видів навчальних систем навчання обдарованих дітей (система шкільного навчання та система індивідуального навчання): у системі шкільного навчання виділяються звичайні загальноосвітні школи, де є як окремі класи для обдарованих дітей, так і класи, у яких навчаються діти різного рівня розвитку та різних інтересів (система інклюзивного навчання), та спеціальні приватні школи, де навчаються тільки обдаровані учні. Також у Канаді широко практикують інтенсивні літні та зимні програми. Як ми вже наголошували, при цьому практикуються такі форми поглиблення диференціації навчання обдарованих учнів: “прискорення”, “збагачення”, “міждисциплінарне навчання”. Викладання основних шкільних предметів за методом рівневої та профільної диференціації здійснюється за допомогою різноманітних форм внутрішнього шкільного групування учнів (“бендінг”, “стрімінг”, “сетінг”).

У відборі організаційних форм навчання обдарованих дітей у Канаді існує декілька основних напрямів: навчання дітей у рамках одного класу, але за індивідуальними програмами; створення для обдарованих дітей спеціальних класів у структурі звичайної школи; організація спеціальних шкіл.

У сучасних програмах для обдарованих дітей головне місце відводиться дослідницькій діяльності, використанню дослідницьких методів. Особлива увага приділяється розвитку творчих та лідерських здібностей. У працях американських та канадських педагогів, дослідників обдарованості, акцентується увага на розвитку лідерських якостей у нового покоління учнів як важливої складової для майбутніх досягнень обдарованої особистості. Як правило, у Канаді програми з навчання лідерству є частиною загальноосвітнього процесу, крім того, викладачам надаються на вибір форми такої роботи (навчальні центри, організовані для здобуття знань і формування необхідних навичок; тематичні уроки та теми за спеціальними дисциплінами; семінари та мінікурси; курси за вибором, які спеціалізуються на проблемі лідерства). Зміст програми з навчання лідерству передбачає встановлення наставницьких відносин із людьми, які займають лідерські позиції, та лідерами всередині групи.

Окремо необхідно розглянути питання щодо індивідуалізації навчання.

У Канаді з поняттям “індивідуалізація”, як правило, пов’язують будь-які форми та методи врахування індивідуальних особливостей учнів, у тому числі талановитих школярів.

Оскільки індивідуалізація навчання потребує врахування особливостей кожного учня, то її специфічною метою є вдосконалення знань, умінь і навичок кожного окремого учня, поглиблення та поширення знань дітей, виходячи з їх інтересів та спеціальних здібностей засобами індивідуалізації. Розвивальна мета індивідуалізації реалізується за допомогою формування та розвитку логічного мислення, креативності та вмінь кожного окремого учня. Ще одна мета індивідуалізації навчання охоплює виховання особистості у широкому значенні цього

поняття. Індивідуалізація створює передумови для розвитку інтересів та спеціальних здібностей дитини. Вона володіє додатковими можливостями – викликати в учнів позитивні емоції, котрі позитивно впливають на їх навчальну мотивацію та ставлення до навчальної роботи. У зв'язку із цим, поліпшення навчальної мотивації та розвиток пізнавальних інтересів також можна вважати метою індивідуалізації.

При навчанні екстерном дитина не відвідує школу кожний день, а лише отримує завдання, консультується з викладачами і здає контрольні роботи, заліки, а у випускних класах (9 і 11) – державні випускні экзамени. Наведемо ще декілька принципів процесу навчання екстерном:

- класно-урочна система замінена консультаційно-атестаційною;
- строки навчання скорочені або продовжені;
- у програму навчання включені базові загальноосвітні навчальні предмети;
- у процесі навчання учні працюють із текстами підручників, посібників та додаткової літератури, спираючись на індивідуальний план, методичні вказівки.

Термін “*unschooling*” було введено в обіг у 1970-х рр. педагогом Дж. Холтом, який загальновідомий як “батько” *unschooling*. У деяких дослідженнях *unschooling* вважається різновидом домашньої освіти, і хоча домашня освіта стала предметом широкого громадського обговорення, ЗМІ мало уваги приділяють *unschooling* зокрема. Популяризації *unschooling* перешкоджають критики, схильні розглядати таку систему освіти як ту, що радикально відрізняється від традиційних методів і систем навчання. Вони вважають, що діти будуть позбавлені соціальних навичок, структури і мотивації своїх колег, особливо на ринку праці. *Unschooling* відрізняється від звичайної шкільної освіти переважно тим, що стандартні навчальні програми та звичайні методи відбору, а також інші особливості традиційного навчання суперечать завданням забезпечення максимальної освіти кожної дитини. Основною передумовою *unschooling* є те, що дітям притаманна вроджена властивість навчатися. Із цього судження можна зробити висновок, що навчання дітей у системі освіти, де “один розмір підходить усім” неефективно використовує час дітей.

Традиційні методи навчання вимагають, щоб кожна дитина отримувала знання за визначеною програмою, у визначені терміни, у визначений час, незалежно від індивідуальних потреб, інтересів, цілей, або знань, здобутих самостійно. Вікові психологи, які підтримують *unschooling*, відзначають, що діти готові вчитися у різному віці. Подібно до того, як деякі діти починають ходити у віці від 8 до 15 місяців, розмовляти ще у більшому віковому діапазоні, і це є в межах норми, також діти готові читати, наприклад, у різному віці (від 2 до 7 років). Оскільки традиційна освіта вимагає, щоб усі діти починали читати, писати і рахувати в один і той самий час, прихильники *unschooling* вважають, що деякі діти, які не входять у визначені вікові рамки, не можуть без шкоди для свого розвитку навчатися за такою системою. Система навчання *unschooling* є різновидом домашньої освіти, але з тією різницею, що дитина, яка навчається *unschooling*, самостійно керує власною освітою, обираючи структуру, напрям, обсяг здобутих знань, а також викладачів. Критерієм оцінювання знань є тест, який складається після закінчення курсу середньої освіти. На перший погляд, така система освіти може здатися несерйозною і невідповідальною, тому що попередні покоління, ми і наші діти звикли до тотального контролю за процесом навчання з боку ви-

кладачів, батьків та держави загалом, але за результати несе відповідальність лише сама людина [4].

Навчання вдома, або *homeschooling* (домашня освіта або домашнє навчання) – це навчання дітей у сім'ї, як правило, батьками, але іноді й викладачами, але не в офіційній обстановці загальноосвітньої чи приватної школи. Хоча до введення законів про обов'язкове відвідання школи, переважно освіта набувалася в сім'ї. Батьки, обираючи домашню освіту, повинні навести причини та мотиви такого вибору, а саме: віддаленість проживання від школи, тимчасове проживання за кордоном, обраний стиль виховання у сім'ї, здобуття кращого рівня освіти (за результатами тестування), неможливість дитини навчатися у шкільному середовищі (за станом здоров'я, пришвидшений або сповільнений ритм здобуття освіти тощо). Але домашня освіта може бути обрана за умов, якщо батьки дитини можуть забезпечити достатній рівень освіти [4].

Дистанційна освіта – тип навчання, який засновано на освітній взаємодії віддалених один від одного педагогів і учнів, що реалізується за допомогою телекомунікаційних технологій і ресурсів мережі Інтернет. Для дистанційного навчання характерні всі компоненти, які притаманні навчальному процесу системи освіти: смисл, цілі, зміст, організаційні форми, засоби навчання, система контролю і оцінювання результату [4]. Що стосується індивідуалізації у системі шкільного навчання, сьогодні у загальноосвітніх школах Канади використовуються:

– незалежне навчання (*independent study*), де учень самостійно обирає навчальний матеріал за засіб його вивчення; вчитель надає матеріал та виступає як консультант; цей варіант застосовують насамперед для “збагачення”;

– самокероване навчання (*self-directed study*), за якого конкретні цілі та навчальний матеріал надаються вчителем, а засіб його засвоєння обирає учень самостійно;

– спрямована на учня програма (*learnecentered program*), за якої учень самостійно може обирати матеріал та час його вивчення, але засіб засвоєння є вже визначеним; ця програма більш ідентична персоніфікованій програмі (*personilized program*).

Велика увага у Канаді приділяється різним видам диференціації навчання у шкільній освіті. В основу більшості видів диференціації покладено найбільш типові характеристики обдарованих дітей. Так, наприклад, відомий спеціаліст у галузі дитячої обдарованості С. Каплан зазначає, що “спеціальні навчальні програми для обдарованих повинні відображати ті особливості, які відрізняють їх від однолітків з посередніми здібностями” [5].

Більша частина дослідників погоджується із тим, що диференціація навчання повинна будуватися на основних, провідних характеристиках обдарованої дитини. До них належать: вищий рівень розвитку продуктивності її мислення, самостійність, незалежність, здатність до лідерства.

Основними напрямками диференціації навчання є:

1. Диференціація за рівнем навчальної успішності.

Це один із найпростіших варіантів диференціації. Багато вчителів, незважаючи на постійні незгоди дослідників (як педагогів, так і психологів), стверджують, що обдаровані діти – це діти успішні у навчанні (відмінники). У зв'язку із цим виникає бажання об'єднати тих, хто гарно навчається, в один клас, середніх, за рівнем успішності, – в інший, а тих, хто відстають, – у третій. Поданий

варіант має прозорість критеріїв відбору, однак, виникають деякі запитання. При навчанні педагоги спираються на “навченість”, тоді як інші прихильники цього підходу (насамперед, психологи) закликають орієнтуватися на “здатність до навчання”. Однак здатність до навчання – це характеристика, яка важко діагностується.

Успішність у навчанні сама по собі ще не є гарантом високих розумових здібностей. Цей досвід підштовхував дослідників до ідеї про необхідність пошуку інтегративної особистісної характеристики, яка б свідчила про рівень загальних здібностей, що привело до створення варіанта диференціації навчання за рівнем загальних здібностей.

2. Диференціація за загальними здібностями.

Цей вид диференціації навчання подібний до попереднього, тому що належить до загальних здібностей. Коріння поданого педагогічного підходу сягають “тестології”. Те розуміння, яке вкладали у поняття “загальна (інтелектуальна) обдарованість” прихильники поданого спрямування у педагогічній психології, лягло в основу цього виду диференціації шкільного навчання.

Результатом такого підходу стало створення спеціальних шкіл для обдарованих дітей. В основі цього підходу до диференціації проста ідея – якісні відмінності обдарованих дітей від їх умовно “нормальних” однолітків так само великі, як відмінності між останніми на розумово відсталими, і оскільки існують школи для розумово відсталих, повинні існувати школи для обдарованих дітей.

3. Профільна диференціація: навчання талановитих дітей.

Ідея профільних шкіл достатньо популярна в усьому світі, незважаючи на існуючі проблеми. Теоретичною основою поданого педагогічного підходу стали теорії, які недооцінюють уявлення про обдарованість як про “інтегративну особистісну характеристику”, котрі заперечують можливість кількісного визначення рівня обдарованості та які спираються тільки на її якісну характеристику.

У школах Канади також часто використовують навчання обдарованих дітей у групах “змішаних здібностей”.

У ряді шкіл використовується “подвійний план” (dual progress plan), відповідно до якого навчальні предмети загальноосвітньої школи поділяються на дві групи: першої необхідності та елективні. Після третього класу учні проводять половину дня з одним учителем, вивчаючи предмети першої необхідності, першої групи – мову, суспільствознавство, фізичну культуру. Друга половина дня присвячується елективним предметам, якими вважаються математика, природознавство, іноземна мова, мистецтво, музика.

Відзначимо соціальні механізми та форми взаємодії обдарованого учня з учителем та наставниками. Правильний вибір учителя дуже часто передбачає успіх усього процесу навчання та виховання обдарованої дитини. Учитель, який розпочинає роботу за програмою, має володіти високим професійним рівнем, уміти налагоджувати дружні відносини з учнями, здійснювати творчий підхід до навчання. Використання наставницьких програм є сьогодні одним із найефективніших умов удосконалення виховання та навчання обдарованих учнів у Канаді. Взаємодія з наставником дає можливість обдарованим дітям вирішувати багато нагальних питань і проблем: планування майбутньої кар’єри, розвиток здібностей до виявлення пріоритетів, до постановки довгострокових цілей. Наставник виступає як радник, консультант, виступає моделлю поведінки для учня, за не-

обхідності відіграє роль критика, якщо це може полегшити досягнення учнем поставлених цілей.

Висновки. Отже, основні підходи до навчання обдарованих дітей, які використовуються у Канаді: комплексне використання методів діагностики обдарованості, розвиток творчих і лідерських здібностей в учнів, поглиблення диференціації за цілями, змістом та методами навчання; використання спеціалізованих програм педагогічного наставництва. Це свідчать про те, що канадський досвід роботи з обдарованими дітьми цікавий тим, що він являє собою досить оригінальний комплекс навчально-виховних методик, які застосовуються з метою виявлення та розвитку талантів кожного учня.

Список використаної літератури

1. Матюшкин А.М. О создании научно-практической программы по выявлению, обучению и воспитанию одаренных и талантливых детей в СССР / А.М. Матюшкин, Д.А. Сиск // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С. 88–97.
2. Clark B. Growing up gifted: Developing the potential of gifted at home and at school / B. Clark. – 5th ed. – Upper Saddle River, NJ: Merrill, 1997.
3. Colangelo N. Handbook of gifted education / N. Colangelo, G. Davis. – 2nd ed. – New York : Allyn and Bacon, 1997.
4. Greer B. Unschooling or homeschooling? [Електронний ресурс] / Billy Greer. – Режим доступу: http://www.unschooling.org/fun12_unschooling.htm.
5. Patricia A. Handbook of educational psychology / Alexander Patricia, H. Winne Philip. – Routledge, 2006. – 1055 p.
6. Kaplan S.N. A Transition Curriculum / S.N. Kaplan // Exceptionality Education Canada. – 1991. – № I.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2013.

Кульчицкая Я. Особенности работы с одаренными детьми в школах Канады

В статье рассматриваются особенности системы образования для одаренных детей и особенности работы школ для одаренных в Канаде.

Ключевые слова: одаренность, одаренный ребенок, педагогическая поддержка, индивидуальный подход, содержание обучения, обогащение обучения.

Kulchitskaya Y. The Peculiarities of The Work With Gifted Children In Canadian Schools

The peculiarities of the system of education for gifted children and the specific work of Canadian schools for gifted are analyzed in the article.

Key words: giftedness, gifted children, individual approach, educational system, pedagogical support, enrichment.